

Margareta JELIĆ

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

mjelic@ffzg.hr

Validacija hrvatske verzije Skale socijalnog samopoštovanja

SAŽETAK

Unutar teorije socijalnog identiteta konstrukt samopoštovanja dobio je središnju ulogu u objašnjenju međugrupne diskriminacije. Nadalje, teorija socijalnog identiteta naglasila je razliku između osobnog i socijalnog identiteta te tako pokušala izbjeći objašnjenja grupnih procesa i međugrupnih odnosa u odnosu na osobine pojedinca. No u provjeravanju pretpostavki te teorije, zbog nedostatka mjera socijalnog samopoštovanja, pretežno se upotrebljavaju mjere osobnog samopoštovanja. Stoga je prilagođena Skala kolektivnog samopoštovanja (CSES) (Luhtanen i Crocker, 1992), koja mjeri razinu socijalnog identiteta temeljenu na članstvu u zadanoj grupi i koja se pokazala korisnom u istraživanjima. Cilj istraživanja bila je validacija Skale kolektivnog samopoštovanja. Istraživanje je provedeno na 1014 građana Vukovara i 273 učenika i studenata iz Zagreba i Velike Gorice. U prvom su se koraku provjerile metrijske karakteristike hrvatske verzije skale, a u drugome se utvrdila njena valjanost i povezanost sa srodnim konstruktima. Iako dobiveno 4-faktorsko rješenje ne odgovara sasvim strukturu koju predlažu autorice skale, skala i na hrvatskom uzorku ima stabilnu faktorsku strukturu potvrđenu na dva različita uzorka te nudi podatak o visini pozitivnog i negativnog socijalnog samopoštovanja, o tome kako osoba doživljava da drugi percipiraju grupu kojoj pripada te koliko je ta grupa uopće važna za njeno samopoimanje. Sve četiri vrste informacija pokazale su se korisnima u objašnjenju nacionalnog identiteta, grupne pristranosti i međugrupnih stavova općenito. Vrijednosti pouzdanosti i valjanosti dobivene u dva provedena istraživanja sugeriraju da Skala kolektivnog samopoštovanja može biti korisno sredstvo za istraživanja grupnih procesa i međugrupnih odnosa i u Hrvatskoj.

KLJUČNE RIJEČI: socijalni identitet, socijalno samopoštovanje, valjanost

OSOBNI I SOCIJALNI IDENTITET

Teorija socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1986) teorija je u okviru socijalne psihologije koja se bavi članstvom u grupi, grupnim procesima i međugrupnim odnosima. Njene temeljne ideje o ulozi socijalne kategorizacije i socijalnog identiteta u grupnim procesima široko su prihvaćene, a teorija je ubrzo postala vrlo popularna u suvremenoj psihologiji zbog širih implikacija koje nudi. Veliki doprinos te teorije

i njena prednost leže u činjenici da je naglasila razliku između osobnog i socijalnog identiteta i tako pokušala izbjeći objašnjenja grupnih procesa i međugrupnih odnosa u terminima interpersonalnih odnosa i osobina pojedinca.

Osobni identitet temelji se na ideji da je svaki pojedinac jedinstven, različit od svih drugih, specifičan. Prema tome, osobni identitet odnosi se na osobne vrijednosti, ideje, emocije i ciljeve pojedinca, na to kako pojedinac vidi sebe. Socijalni identitet definira se obično kao »onaj dio samopoimanja svakog pojedinca koji se temelji na članstvu u određenoj grupi ili grupama, zajedno s vrijednosti i emocionalnom važnosti koja se pridaje tim grupama« (Tajfel, 1982: 255). Ako je grupa kojoj pripadamo doživljena vrijednom i boljom od drugih grupa s kojima je uspoređujemo, imat ćemo pozitivan socijalni identitet. U američkoj terminologiji za taj se tip identiteta rabi naziv kolektivni identitet, dok se socijalni identitet odnosi na socijalne uloge i područje interpersonalnih odnosa (Cheek, 1989). U ovom radu vodit ćemo se europskom terminologijom, odnosno upotrebljavat ćemo termin socijalni identitet, osim kada govorimo o originalnom nazivu američke skale.

Često se ta dva identiteta, osobni i socijalni, smatraju suprotnima jer je teško zamisliti da istovremeno može biti salijentan i osobni i socijalni identitet. No istraživanja na stvarnim društvenim grupama pokazuju da su ta dva identiteta povezana, odnosno da Tajfelova i Turnerova ideja kontinuuma, s osobnim samopoštovanjem na jednoj, a socijalnim na drugoj strani kontinuuma, ne reprezentira dobro dinamičku povezanost individualnih i grupnih procesa (Worchel i dr., 1998). Iako npr. etnički identitet može biti vrlo salijentan i izražen u određenim okolnostima (npr. međugrupni sukob), to ne implicira potiskivanje ili smanjenje osobnog identiteta.

OSOBN I SOCIJALNO SAMOPOŠTOVANJE

Pod pojmom samopoštovanja podrazumijevamo evaluaciju sebe, odnosno osjećaj vlastite vrijednosti i poštovanja prema samom sebi. Ovisno o tome evaluiramo li sebe kao pojedinca ili kao pripadnika neke skupine ljudi, samopoštovanje može biti osobno i socijalno.

Unutar teorije socijalnog identiteta konstrukt samopoštovanja dobio je središnju ulogu u objašnjenju međugrupne diskriminacije. Prema toj teoriji, kao što je već spomenuto, ljudi su pozitivno pristrani prema vlastitoj grupi jer na taj način postižu poželjnu različitost vlastite grupe od drugih grupa, pozitivni socijalni identitet, a time povećavaju vlastito samopoštovanje. Naglasak je dakle na motivacijskoj dimenziji međugrupne diferencijacije.

I teorija socijalnog identiteta i teorija samokategorizacije (Oakes, Haslam i Turner, 1994) jasno tvrde da se kroz favorizirajuću usporedbu vlastite grupe s drugim

grupama povećava socijalni identitet pojedinca kao pripadnika određene socijalne kategorije. Pa ipak, mnogi su istraživači skrenuli pozornost na neprikladnost mjera samopoštovanja u provjeravanju pretpostavki teorije socijalnog identiteta (Jackson i Smith, 1999; Phinney, 1992). Naime, iako postoji mnogo mjera samopoštovanja, gotovo se sve usmjeravaju na pojedinčevu evaluaciju osobnog identiteta. Drugim riječima, u istraživanjima socijalnog identiteta često se mjeri samopoštovanje na osobnoj razini iako je kod sudionika salijentan grupni, socijalni identitet.

Međugrupno ponašanje po definiciji uključuje pojedince koji su u grupnoj socijalnoj interakciji, dakle riječ je o istaknutosti socijalnog identiteta, pa mjere osobnog samopoštovanja nisu na odgovarajućoj razini apstrakcije da bi objasnile ponašanje i kognicije na međugrupnoj razini. Da bi se provjeravale postavke teorije socijalnog identiteta, nužno je imati mjeru samopoštovanja koja odgovara socijalnom identitetu, odnosno socijalnoj kategoriji u kojoj pojedinac u tom trenutku osjeća da se nalazi. Long i Spears (1997) naglašavaju da, iako osobno samopoštovanje nije zanemarivo u kontekstu međugrupne procjene i ponašanja, vrlo je važno imati mjeru trenutačnoga specifičnog socijalnog samopoštovanja koja se odnosi na socijalni identitet koji je salijentan. Specifično socijalno samopoštovanje odnosi se na samopoštovanje vezano uz određenu grupu kojoj pripadamo (npr. samopoštovanje vezano uz sportski klub ili etničku grupu čiji smo pripadnik), dok je opće socijalno samopoštovanje temeljno na svim grupama kojima pripadamo. Drugim riječima, socijalno samopoštovanje ovisi o kontekstu, tj. o tome s kojom grupom uspoređujemo svoju grupu i kolika je važnost pripadanja grupi u nekom trenutku. Budući da bi se istraživanja socijalnog samopoštovanja dakle trebala koristiti specifičnijim mjerama samopoštovanja, bilo prilagodbom postojećih skala, bilo konstruiranjem novih.

SKALA KOLEKTIVNOG SAMOPOŠTOVANJA

Većina istraživanja unutar teorije socijalnog identiteta usmjerila se na situacijske čimbenike koji utječu na pozitivnost socijalnog identiteta, no Crocker i Luhtanen (1990) vjeruju da postoje relativno stabilne individualne razlike u socijalnom samopoštovanju, kao što postoje razlike u osobnom samopoštovanju. Također tvrde da socijalno samopoštovanje može biti važan moderator pristranosti prema vlastitoj grupi. Pristranost prema vlastitoj grupi odnosi se na preferiranje i povlaštenje tretman članova grupe kojoj i sami pripadamo. Kako je posrijedi dobro dokumentirani fenomen koji se javlja čak i u laboratorijskim uvjetima, pristranost prema vlastitoj grupi važna je i česta varijabla u istraživanjima iz područja socijalne psihologije. Iako je bilo više pokušaja mjerenja socijalnog samopoštovanja (npr. skala koju su razvili Breckler, Greenwald i Wiggins, 1986), jedna je skala postala gotovo norma

u mjerenju općega socijalnog samopoštovanja – Skala kolektivnog samopoštovanja (CSES) (Luhtanen i Crocker, 1992).

Ta skala mjeri razinu socijalnog identiteta temeljenu na članstvu u zadanoj grupi (spol, rasa, nacija, religija i socioekonomska klasa). Razlog za fokusiranje na zadane umjesto na izabrane društvene grupe (hobi, interesi) jest taj što članstva u zadanim grupama reprezentiraju identitet koji se odnosi na sve grupe kojima pripadamo. Još važnije, cilj je skale izmjeriti opću, relativno stabilnu razinu socijalnog samopoštovanja, usporedno sa skalama koje mjere opće, relativno stabilno osobno samopoštovanje (npr. Rosenbergova skala osobnog samopoštovanja). Nadalje, implicitna pretpostavka u upotrebi skala globalnog samopoštovanja jest da će pojedinci temeljiti svoje opće evaluacije na domenama ili karakteristikama koje su najsalijentnije za njih osobno. Drugim riječima, procjene vlastite vrijednosti nekih pojedinaca mogu biti temeljene na njihovoj akademskoj ili poslovnoj kompetentnosti, dok drugih mogu biti temeljene na njihovim interpersonalnim vještinama, trećih na atletskim sposobnostima itd.

Skala kolektivnog samopoštovanja sadržava šesnaest čestica Likertova tipa od sedam stupnjeva. Faktorskom analizom autorice su utvrdile četiri faktora (skala ima četiri subskale sa po četiri čestice) kojima je objašnjeno 72,3% ukupne varijance. Svaka subskala zasićena je jednim faktorom i ispituje mogući aspekt socijalnog samopoštovanja:

1. članstvo (evaluacija sebe kao člana grupe)
2. privatno socijalno samopoštovanje (vlastita evaluacija naše grupe u cjelini)
3. javno socijalno samopoštovanje (percepcija tuđe evaluacije naše grupe)
4. identitet (evaluacija subjektivne važnosti vlastite grupe za samopoimanje).

No moguće je promatrati i ukupni rezultat na svih šesnaest čestica skale kao mjeru općega socijalnog samopoštovanja. Pretpostavka je da će pojedinci koji su aktivni članovi grupe kojoj pripadaju imati viši rezultat na skali, odnosno više socijalno samopoštovanje od manje aktivnih članova. Autori navode da pouzdanost skale tipa Cronbach alpha iznosi ,85 za cijelu skalu, a test-retest pouzdanost ,68. Kako bi utvrdile kriterijsku valjanost skale, autorice su krenule od pretpostavke da će pripadnici rasnih manjina pokazati manji stupanj javnoga socijalnog samopoštovanja od bijelaca jer njihova grupa ima niži status, ali da će istovremeno manjine imati viši rezultat na subskali identiteta zato što su članstva u etničkim i rasnim manjinama posebno salijentna za manjine. Na uzorku od 887 sudionika triju rasa potvrdile su faktorsku strukturu skale i pokazale da većinska grupa (bijela

rasa) ima viši rezultat na skali socijalnog samopoštovanja od bilo koje manjinske. Također su utvrdile očekivani smjer i jačinu korelacija s drugim skalama samopoštovanja: korelacije između socijalnog i osobnog samopoštovanja umjereno su visoke (s Rosenbergovom skalom najviše korelira subskala članstvo, $r = 0,42$, a s Coopersmithovom skalom subskala privatno socijalno samopoštovanje, $r = 0,48$), dok su interkorelacije nekoliko skala osobnog samopoštovanja znatno više (0,65 ili više). To govori u prilog tome da osobno i socijalno samopoštovanje uistinu ne mjere isti konstrukt, ali jesu u međusobnoj korelaciji jer se odnose na nadređeni koncept općeg samopoštovanja. Autorice su pokazale i da su pojedinci visokoga socijalnog samopoštovanja najskloniji pristranosti prema vlastitoj grupi kad je riječ o procjeni poštenja i kompetentnosti, odnosno da je socijalno samopoštovanje prediktor grupne pristranosti (Crocker i Luhtanen, 1990). Valjanost skale provjeravana je u nekoliko istraživanja te se pokazalo da skala može biti korisno sredstvo za istraživanja. Kasnija istraživanja provedena u Kini potvrdila su da je socijalno samopoštovanje prediktor zadovoljstva životom povrh djelovanja demografskih prediktora, socijalne potpore, osobina ličnosti i razine osobnog samopoštovanja, tj. ima svoj samostalni doprinos zadovoljstvu životom i kad se kontroliraju ostale varijable (Zhang, 2001). No budući da je istraživanje provedeno u Kini, upitno je mogu li se ti rezultati generalizirati na ostale kulture. Naime moguće je da u kolektivističkim kulturama kakva je kineska socijalni identitet i s njim povezano samopoštovanje ima daleko značajniju ulogu nego što bi to bio slučaj u nekoj zapadnoj kulturi. Stoga bi važnost socijalnog identiteta i samopoštovanje trebalo provjeravati u različitim društvima i kulturama.

Dosadašnja istraživanja u kojima je upotrijebljena ta skala upućuju na zaključak da je za visinu socijalnog samopoštovanja ključna važnost grupe za identitet (Hogg i Abrams 1990; Luhtanen i Crocker, 1992) te da aktivniji članovi grupe postižu viši rezultat od pasivnih (Crocker i Luhtanen, 1990). To potvrđuje i nalaz da rodne razlike u visini socijalnog samopoštovanja nisu nađene kada je važnost grupe bila jednaka za muškarce i žene (Barry, Bernard i Beitel, 2006; Cassidy i dr. 2004; Foels i Tomcho, 2005). Međukulturna istraživanja pokazala su različite razine socijalnog samopoštovanja u različitim kulturama. Tako je dobivena viša razina socijalnog samopoštovanja u Kanadi nego u Japanu (Sato i Cameron, 1999). Posebno su zanimljiva istraživanja koja su ispitivala samopoštovanje vezano uz etničku grupu na prostorima gdje je etnički identitet vrlo salijentan svakom pojedincu. Branscombe i Wann (1994) utvrdili su na skupini američkih studenata, koristeći se stvarnom socijalnom kategorizacijom s jasnom povijesti relevantnih i kompetitivnih socijalnih usporedbi (SAD – SSSR), da ispitanici s niskim socijalnim samopoštovanjem pokazuju veće omalovažavanje relevantne vanjske grupe u situaciji kad im je samopoštovanje ugroženo, kao i kada omalovažavanje relevantne vanjske grupe

(ali ne i drugih vanjskih grupa) dovodi do povećanja socijalnog samopoštovanja. Nadalje, brojna istraživanja (Larkey i Hecht, 1995; Rosenthal i Cichello, 1986; Verkuyten i Masson, 1995, u Jackson i Smith, 1999) govore da etnički identitet ima drukčiju zaštitnu funkciju za članove većinske i manjinske grupe, pri čemu je dobivena negativna povezanost između etničkog identiteta i etničkih predrasuda kod članova manjinskih grupa, a pozitivna povezanost za članove većinske grupe. No istraživanja povezanosti međugrupne diskriminacije i samopoštovanja provedena u Sjevernoj Irskoj (Hunter i dr., 1996; Hunter, Stringer i Coleman, 1993, u Cassidy, 1998) utvrdila su da pripadnici obiju grupa (katolici i protestanti) mogu imati ostvaren pozitivni socijalni identitet i da u tom slučaju treba obje grupe percipirati kao većinske i preuzeti model dviju većinskih grupa koji predlaže Cairns (1987).

Skala ima i određene nedostatke. Prvi nedostatak tiče se njezina sadržaja. I sami autori potvrđuju da se samo subskala privatnoga socijalnog samopoštovanja približava konceptu socijalnog samopoštovanja kako ga definira teorija socijalnog identiteta, dok se ostale tri subskale fokusiraju na evaluacije pripadanja, važnosti i poštovanja od drugih. Tako, zapravo, za mjerenje socijalnog samopoštovanja (kako je definirano u literaturi) imamo na raspolaganju samo četiri čestice, što skalu čini nedovoljno osjetljivom. Usto, subskala identiteta, prema nekim autorima, predstavlja mjeru socijalnog identiteta, a ne socijalnog samopoštovanja (Ahlering, 2003; Branscombe, Schmitt i Harvey, 1999). Drugi je nedostatak taj što skala mjeri stabilno samopoštovanje, pa nije prikladna za mjerenje kratkotrajnih promjena uzrokovanih manipulacijom. Konačno, skala očekuje od sudionika u istraživanju da istovremeno uzme u obzir sve društvene grupe čiji je član. Upitno je imaju li sudionici uopće kognitivni kapacitet da ispune taj zadatak, no čak i ako imaju, skala nam daje mjeru globalnoga, a ne specifičnoga socijalnog samopoštovanja. Luhtanen i Crocker (1992) tvrde međutim da je skala dovoljno fleksibilna da se može prilagoditi tako da se odnosi na specifičnu grupu, a da se ne ugroze njene psihometrijske karakteristike, što potvrđuju i neka istraživanja (Crocker i dr. 1994; Ethier i Deaux, 1994; Long, Spears i Manstead, 1994; Phinney, Chavira i Tate, 1993; Ruttenberg, Zea i Sigelman, 1996).

Smatramo da je socijalno samopoštovanje važan i zanemaren konstrukt u istraživanjima grupnih i međugrupnih odnosa te da može dati nove informacije o individualnim procesima u grupnoj situaciji. Kako se Skala socijalnog samopoštovanja Luhtanenove i Crockerove u dosadašnjim provjerama pokazala jednim od rijetkih valjanih i pouzdanih instrumenata za mjerenje socijalnog samopoštovanja, smatramo korisnim prilagoditi je i provjeriti i na uzorku ispitanika iz naše zemlje. Kako se do sada pokazala korisnom u istraživanjima međuetničkih odnosa te budući da su autorice dokazale da ju je moguće prilagoditi tako da se odnosi na specifičnu grupu, a ne na sve grupe kojima pripadamo, smatramo korisnijim validirati skalu

kao mjeru socijalnog samopoštovanja vezanog uz vlastitu naciju. Posebno nas zanima funkcionira li ona i kroz svoje četiri subskale ili će u našoj zemlji faktorska struktura skale biti drugačija.

Cilj ovog rada jest validacija Skale kolektivnog samopoštovanja (CSES) (Luh-tanen i Crocker, 1992) kao mjere specifičnoga socijalnog samopoštovanja. U prvom koraku provjerit ćemo metrijske karakteristike hrvatske verzije skale, a u drugome utvrditi njenu valjanost i povezanost sa srodnim konstruktima.

Kako bi se mogla upotrijebiti u našoj zemlji, skala je prevedena na hrvatski jezik uz dvostruki prijevod – originalna engleska skala prevedena je na hrvatski te ju je zatim druga osoba prevela ponovo na engleski – kako bismo provjerili istoznačnost prijevoda i originalne skale. Skalu smo također prilagodili za ispitivanje samopoštovanja koje se temelji na pripadnosti nacionalnoj grupi. Naime, kao što je već rečeno, ta skala mjeri globalno socijalno samopoštovanje, što znači da se mjeri samopoštovanje ispitanika s obzirom na sve društvene grupe kojima pripada. No imajući na umu da je konflikt između društvenih grupa ključan čimbenik koji pridonosi salijentnosti grupnog identiteta (Forgas i Williams, 2001), i s obzirom na u vrijeme ispitivanja relativno nedavni međugrupni sukob u našoj zemlji, smatramo da je upravo pripadnost nacionalnoj grupi dobar izbor za utvrđivanje valjanosti skale putem usporedbe rezultata na toj skali s onima na mjerama nacionalnog identiteta. To posebno vrijedi u Vukovaru, nacionalno podijeljenoj zajednici, gdje je salijentnost nacionalnog identiteta činjenica svakodnevnog života, zbog čega raste važnost pripadanja grupi čiji smo član, pogotovo ako nam to članstvo pruža zaštitu i sigurnost (Ajduković, 2003). Budući da su dosadašnja istraživanja potvrdila da je skala dovoljno fleksibilna za takve prilagodbe (Crocker i dr., 1994; Ethier i Deaux, 1994; Verkuyten i Lay, 1998), čestice u skali odnose se na naciju kojoj pojedinac pripada.

Neke metrijske karakteristike hrvatske verzije Skale socijalnog samopoštovanja

Cilj prvog dijela istraživanja bio je utvrditi metrijske karakteristike hrvatske verzije Skale kolektivnog samopoštovanja na uzorku građana Vukovara, gdje je nacionalni identitet vrlo salijentan u svakodnevnom životu, te ih provjeriti na uzorku zagrebačkih osnovnoškolaca i srednjoškolaca, kojima je nacionalni identitet manje salijentan u svakodnevnom životu.

Vukovarski uzorak činilo je 1014 građana Vukovara, od čega 523 muškarca i 491 žena. Sudionici su bili 439 učenika osmoga razreda osnovnih škola i drugoga razreda srednjih škola odabranih probabilističkim klaster-uzorkovanjem, te 575 odraslih osoba odabranih prigodnim uzorkovanjem. Osim Skale kolektivnog samo-

poštovanja upotrijebili smo i Rosenbergov upitnik osobnog samopoštovanja (Rosenberg, 1965), mjeru nacionalnog identiteta (NAIT) (Čorkalo i Kamenov, 1999) te mjeru pristranosti prema vlastitoj grupi.

Iako autorice skale nude podatke o broju faktora i njihovu sastavu, odlučili smo se na eksploratornu faktorsku analizu jer je riječ o validiranju skale u novom kontekstu. Faktorskom analizom s kosokutnom (oblimin) rotacijom izlučena su četiri faktora, no pokazalo se da neke tvrdnje iz originalne skale ne funkcioniraju dobro u nas. Primjerice tvrdnje »Sve u svemu, drago mi je što sam pripadnik svog naroda«, »Većina ljudi smatra moj narod u prosjeku manje uspješnim od ostalih naroda« i »Osjećam se dobro kao pripadnik svog naroda« pokazuju jednaku zasićenost s nekoliko faktora, pa smo ih izbacili iz hrvatske verzije skale. Ostalih trinaest tvrdnji raspoređuje se na četiri jasna faktora, no nešto drugačije nego što su dobile autorice skale.

Tablica 1: Zasićenost tvrdnji iz Skale kolektivnog samopoštovanja pojedinim faktorima na uzorku građana Vukovara (izostavljene su saturacije manje od ,30) te karakteristični korijen svakog faktora

	Faktor 1 2,721 ^a	Faktor 2 1,743 ^a	Faktor 3 1,545 ^a	Faktor 4 1,264 ^a	Komunaliteti
Često osjećam da sam beskoristan pripadnik svog naroda.	-0,727				,574
Osjećam da nema mnogo toga što bih ja mogao ponuditi svome narodu.	-0,631				,486
Često žalim što pripadam svome narodu.	-0,721				,474
Često osjećam da moj narod nije vrijedan truda.	-0,678				,522
Pripadnost mome narodu bitno određuje tko sam.		0,761			,631
Općenito, pripadnost mome narodu je važan dio slike koju imam o sebi.		0,720			,589
Sklon sam suradnji s pripadnicima svog naroda.		0,663			,522
Ja sam vrijedan pripadnik svoga naroda.		0,622			,459
Općenito govoreći, drugi moj narod smatraju dobrim.			0,722		,599
Drugi smatraju da je narod kojem pripadam bezvrijedan.			-0,631		,500
Općenito, drugi poštuju moj narod.			0,802		,716
Pripadnost mome narodu nije važna za to kako doživljam sebe kao ličnost.				0,791	,651
To što pripadam svome narodu, ne utječe na to kako se doživljam.				0,785	,652
POSTOTAK OBJAŠNJENE VARIJANCE	20,9	13,4	11,9	9,7	

^a Karakteristični korijen

Komunaliteti se kreću od ,474 do ,716. Kao što je vidljivo iz Tablice 1, u našem se uzorku jedino subskala javnoga socijalnog samopoštovanja (percepcija tuđe evaluacije naše grupe; faktor 3) izdvaja kao poseban faktor u skladu s očekivanjima. Preostale faktore nazvali smo: 1. negativno grupno samopoštovanje, 2. pozitivno grupno samopoštovanje i 4. važnost grupe za identitet (obrnuto rekodirano). Navedena četiri faktora zajedno objašnjavaju 55,9% ukupne varijance. Koeficijent unutarnje konzistentnosti čitave skale na tom uzorku iznosi ,72, odnosno ,64 za subskalu pozitivnoga grupnog samopoštovanja, ,68 za subskalu negativnoga grupnog samopoštovanja, ,59 za subskalu javnoga socijalnog samopoštovanja i ,55 za subskalu važnosti grupe za identitet (koja se sastoji od samo dvije tvrdnje).

Budući da je skala prilagođena tako da je riječ o mjeri samopoštovanja vezanog uz pripadnost naciji, očekujemo razlike u razini socijalnog samopoštovanja između većinske i manjinske grupe te smatramo važnim provjeriti je li struktura skale ista za pripadnike grupe višeg i one nižeg statusa. Provedene faktorske analize potvrđuju 4-faktorsko rješenje Skale socijalnog samopoštovanja na poduzorcima pripadnika manjinske grupe (objašnjeno 56,7% ukupne varijance), kao i kod pripadnika većinske grupe (objašnjeno 56,3% ukupne varijance), uz iznimku tvrdnje »Ja sam vrijedan pripadnik svog naroda«, koja je kod većinske grupe zasićena i prvim i drugim faktorom.

Tablica 2: Zasićenost tvrdnji iz Skale kolektivnog samopoštovanja pojedinim faktorima na uzorku pripadnika hrvatskog naroda u Vukovaru (izostavljene su saturacije manje od ,30) te karakteristični korijen svakog faktora

	Faktor 1 2,821 ^a	Faktor 2 1,773 ^a	Faktor 3 1,437 ^a	Faktor 4 1,280 ^a	Komunaliteti
Često osjećam da sam beskoristan pripadnik svog naroda.	-0,840				,688
Osjećam da nema mnogo toga što bih ja mogao ponuditi svome narodu.	-0,711				,522
Često žalim što pripadam svome narodu.	-0,586				,412
Često osjećam da moj narod nije vrijedan truda.	-0,737				,543
Pripadnost mome narodu bitno određuje tko sam.		0,822			,683
Općenito, pripadnost mome narodu je važan dio slike koju imam o sebi.		0,813			,690
Sklon sam suradnji s pripadnicima svog naroda.		0,567			,510
Ja sam vrijedan pripadnik svoga naroda.	-0,326	0,419			,337

	Faktor 1 2,821 ^a	Faktor 2 1,773 ^a	Faktor 3 1,437 ^a	Faktor 4 1,280 ^a	Komuna- liteti
Općenito govoreći, drugi moj narod smatraju dobrim.			0,694		,547
Drugi smatraju da je narod kojem pripadam bezvrijedan.			-0,673		,614
Općenito, drugi poštuju moj narod.			0,786		,635
Pripadnost mome narodu nije važna za to kako doživljam sebe kao ličnost.				0,791	,640
To što pripadam svome narodu, ne utječe na to kako se doživljam.				0,785	,591
POSTOTAK OBJAŠNJENE VARIJANCE	21,7	13,7	11,1	9,8	

^a Karakteristični korijen

Tablica 3: Zasićenost tvrdnji iz Skale kolektivnog samopoštovanja pojedinim faktorima na uzorku pripadnika srpskog naroda u Vukovaru (izostavljene su saturacije manje od ,30) te karakteristični korijen svakog faktora

	Faktor 1 2,762 ^a	Faktor 2 1,760 ^a	Faktor 3 1,534 ^a	Faktor 4 1,310 ^a	Komuna- liteti
Često osjećam da sam beskoristan pripadnik svog naroda.	-0,705				,507
Osjećam da nema mnogo toga što bih ja mogao ponuditi svome narodu.	-0,700				,504
Često žalim što pripadam svome narodu.	-0,753				,551
Često osjećam da moj narod nije vrijedan truda.	-0,683				,528
Pripadnost mome narodu bitno određuje tko sam.		0,770			,622
Općenito, pripadnost mome narodu je važan dio slike koju imam o sebi.		0,727			,548
Sklon sam suradnji s pripadnicima svog naroda.		0,728			,547
Ja sam vrijedan pripadnik svoga naroda.		0,523			,438
Općenito govoreći, drugi moj narod smatraju dobrim.			0,802		,644
Drugi smatraju da je narod kojem pripadam bezvrijedan.			-0,529		,384
Općenito, drugi poštuju moj narod.			0,848		,732

	Faktor 1 2,762 ^a	Faktor 2 1,760 ^a	Faktor 3 1,534 ^a	Faktor 4 1,310 ^a	Komuna- liteti
Pripadnost mome narodu nije važna za to kako doživljam sebe kao ličnost.				0,805	,665
To što pripadam svome narodu, ne utječe na to kako se doživljam.				0,831	,698
POSTOTAK OBJAŠNJENE VARIJANCE	21,3	13,5	11,8	10,1	

^a Karakteristični korijen

Kako bismo dodatno provjerili faktorsku stabilnost i metrijske karakteristike prilagođene skale, primijenili smo je na prigodnom uzorku mladih s područja Zagreba i njegove okolice. Smatrali smo važnim provjeriti hoće li se struktura skale održati i na uzorku mladih ljudi koji nisu osobno doživjeli rat i ne žive u kontekstu koji nacionalnu pripadnost čini toliko salijentnom kao što je slučaj u Vukovaru. Odabirom mlađe populacije također smo htjeli dodatno provjeriti razumljivost tvrdnji i primjenjivost skale na djeci.

Uzorak se sastojao od 273 sudionika iz nekoliko škola na području Zagreba i Velike Gorice te jednog fakulteta. U istraživanje su bili uključeni učenici četvrtog (N = 47), šestog (N = 39) i osmog razreda (N = 43) osnovne škole, drugog razreda srednje škole (N = 51) te studenti viših godina psihologije (N = 93).

Tijekom ispunjavanja skale sudionici su imali priliku tražiti objašnjenja. Nakon ispitivanja s osnovnoškolcima je obavljen i razgovor o tome kako im je bilo ispunjavati skalu i jesu li im sve tvrdnje bile razumljive. Na temelju tih podataka možemo zaključiti kako su djeca koja pohađaju osnovnu školu sposobna razumjeti što ih se pita pojedinim česticama Skale kolektivnog samopoštovanja i nemaju poteškoća pri njezinu ispunjavanju.

Faktorska analiza tih podataka metodom glavnih komponenata uz kosokutnu rotaciju izlučila je četiri faktora, kojima je ukupno objašnjeno 60,4% varijance. Rezultati potvrđuju faktorsku strukturu dobivenu na vukovarskom uzorku, ali valja napomenuti da su tvrdnje »Često žalim što pripadam svome narodu« i »Često osjećam da moj narod nije vrijedan truda« zasićene dvama faktorima: negativnim socijalnim samopoštovanjem, kao što smo i očekivali, ali i pozitivnim socijalnim samopoštovanjem u obrnutom smjeru.

Dakle na vrlo različitim uzorcima dobivena je faktorska struktura s četiri faktora koja objašnjavaju 60,4% ukupne varijance na zagrebačkom uzorku, odnosno 52,1% varijance na vukovarskom uzorku.

Iako autorice nude i mogućnost računanja ukupnog rezultata na svim tvrdnjama, koji je pokazatelj visine socijalnog samopoštovanja, to ne smatramo sasvim oprav-

danim s obzirom na dobivenu nisku povezanost među subskalama. Naime korelacije između faktora niske su (kreću se od ,12 između subskala pozitivnoga grupnog samopoštovanja i važnosti grupe za identitet, i -,22 između pozitivnog i negativnog socijalnog samopoštovanja) ili nepostojeće (faktor važnost grupe za identitet ne korelira ni s negativnim ni s javnim socijalnim samopoštovanjem).

Provjera pouzdanosti instrumenta stoga je provedena na pojedinim subskalama te zasebno za zagrebački i vukovarski uzorak. Pritom smo u vukovarskom uzorku provjerili pouzdanost zasebno za većinsku i manjinsku grupu. Koeficijenti unutarnje konzistencije za pripadnike većinske i manjinske skupine u Vukovaru su vrlo slični, dok se pouzdanost subskale negativnog socijalnog samopoštovanja smanjuje, a javnoga socijalnog samopoštovanja povećava na zagrebačkom uzorku. Sve dobivene vrijednosti zadovoljavajuće su, posebno ako se uzme u obzir mali broj tvrdnji koje činu pojedinu skalu (vidi Tablicu 4). Stoga smatramo kako se u Hrvatskoj može primjenjivati prilagođena Skala socijalnog samopoštovanja, točnije četiri subskale socijalnog samopoštovanja s ukupno trinaest tvrdnji. Detaljne upute za korištenje skale i izračun ukupnih rezultata na subskalama nalaze se u Prilogu 1.

Tablica 4: Koeficijenti unutarnje konzistencije za subskale Skale socijalnog samopoštovanja na zagrebačkom i vukovarskom uzorku (posebno za većinsku i manjinsku nacionalnu grupu)

Subskala	Cronbach alpha		
	Zagreb	Vukovar većinska gr.	Vukovar manjinska gr.
Negativno socijalno samopoštovanje (4 tvrdnje)	,55	,68	,67
Pozitivno socijalno samopoštovanje (4 tvrdnje)	,69	,60	,66
Javno socijalno samopoštovanje (3 tvrdnje)	,71	,57	,57
Nevažnost grupe za identitet (2 tvrdnje)	,60	,52	,56

Budući da nas je zanimalo razumiju li djeca različite dobi jednako dobro čestice Skale socijalnog samopoštovanja i jesu li sposobni adekvatno je ispuniti, za zagrebački smo uzorak izračunali koeficijente unutarnje pouzdanosti posebno na djeci osnovnoškolske dobi, a posebno na srednjoškolcima i studentima. Koeficijen-

ti pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije zadovoljavajući su čak i za najmlađe, te za učenike četvrtog razreda osnovne škole iznose od ,51 (negativno socijalno samopoštovanje) do ,64 (pozitivno socijalno samopoštovanje). Vrijednosti dobivene na srednjoškolcima nešto su veće (iznad ,59), dok na studentima pouzdanost svih subskala znatno raste i iznosi od ,58 (negativno socijalno samopoštovanje) do ,85 (javno socijalno samopoštovanje). Dakle pouzdaniji podaci dobivaju se na starijim sudionicima. Iako su učenici četvrtih razreda osnovne škole tvrdili da razumiju pitanja i mogu na njih odgovoriti, pouzdanost skale na tom poduzorku nije visoka, pa preporučujemo da se ne primjenjuje na učenicima nižih razreda osnovne škole (pouzdanost na učenicima osmih razreda već je iznad ,60 i zadovoljavajuća je).

Valjanost hrvatske verzije Skale socijalnog samopoštovanja

Kako bismo utvrdili valjanost Skale socijalnog samopoštovanja, provjerili smo na uzorku građana Vukovara kako je rezultat na toj skali povezan sa srodnim mjerama i konstruktima. S obzirom na to da smo ispitali socijalno samopoštovanje u vezi s pripadanjem nacionalnoj grupi, u istraživanje smo uključili mjeru nacionalnog identiteta. Vodeći se nalazom da socijalno samopoštovanje ima određenu ulogu i u stavu koji ćemo zauzeti prema drugim društvenim grupama (Crocker, Blaine i Luhtanen, 1993), uključili smo u svoju provjeru i mjeru evaluacije vlastite i druge nacionalne grupe (Hrvati i Srbi).

Skala nacionalnog identiteta (NAIT) (Čorkalo i Kamenov, 1999) jest skala Likertova tipa koja se sastoji od 27 tvrdnji, pri čemu veći rezultat upućuje na izraženiji nacionalni identitet. Kako 4-faktorska struktura koju su dobile autorice nije potvrđena u našem istraživanju, već je dobiven jedan glavni faktor, u analizama ćemo promatrati ukupni rezultat na skali kao mjeru nacionalnog identiteta. Pouzdanost skale tipa Cronbach alpha u našem istraživanju iznosi ,92, kao što su dobile i same autorice.

Evaluacijska skala procjene vlastite i vanjske nacionalne grupe ima raspon od 0 do 10 stupnjeva. Stupnjevi označuju opći odnos prema članovima neke grupe, pri čemu 0 znači jako negativan odnos, 5 je neutralan, a 10 jako pozitivan odnos. Razlika u općoj evaluaciji vlastite i vanjske grupe jest mjera pozitivne pristranosti prema vlastitoj grupi. Pouzdanost te skale na našem uzorku iznosi ,70. Dosadašnja istraživanja pokazuju da je efekt pristranosti prema vlastitoj grupi visoko značajan i umjereno velik (Mullen, Brown i Smith, 1992) i da se povećava kad je pripadnost vlastitoj grupi salijentna. Stoga je mjera grupne pristranosti posebno prikladna kao kriterij valjanosti Skale socijalnog samopoštovanja. Dakle te odabrane mjere pokazale su se u dosadašnjim istraživanjima povezanima sa socijalnim samopoštovanjem i važnim pokazateljem međugrupnih odnosa. Također smo uključili mjeru

osobnog samopoštovanja kako bismo utvrdili odnos osobnog i socijalnog samopoštovanja, odnosno je li uistinu riječ o dva različita konstrukta i ima li, prema tome, mjera socijalnog samopoštovanja prednost nad mjerom osobnog samopoštovanja u ispitivanju međugrupnih stavova.

U vukovarskom kontekstu, gdje je nacionalna grupa iznimno salijentna u svakodnevnom životu, očekujemo više socijalno samopoštovanje u muškaraca nego u žena jer se muškarci snažnije definiraju s grupama kojima pripadaju (Cross i Madson, 1997; Gabriel i Gardner, 1999), dok dobne razlike ne očekujemo. Također očekujemo tek umjerenu pozitivnu povezanost osobnog i socijalnog samopoštovanja jer, iako su posrijedi dva tipa samopoštovanja, oni se temelje na različitim izvorima, pa je moguće da osoba istovremeno ima vrlo pozitivnu sliku o sebi i negativnu sliku grupe kojoj pripada ili obratno. Nadalje, ako skala valjano zahvaća konstrukt socijalnog samopoštovanja, očekivali bismo značajno višu povezanost socijalnoga nego osobnog samopoštovanja s nacionalnim identitetom i pristranošću u korist vlastite grupe. Taj bi nalaz govorio u prilog uporabi te skale u istraživanjima grupnih i međugrupnih procesa u kojima je salijentno upravo socijalno samopoštovanje, a istraživači često koncept samopoštovanja zahvaćaju samo mjerama osobnog samopoštovanja.

Izračunali smo prosječne vrijednosti za svaku subskalu socijalnog samopoštovanja. Prosječne vrijednosti za svaki spol, kao i značajnost razlika navedene su u Tablici 5.

Tablica 5: Prosječne vrijednosti na subskalama pozitivnog i negativnog grupnog samopoštovanja, javnoga socijalnog samopoštovanja i nevažnosti grupe za identitet te rodne razlike na njima

	Spol	N	M	SD	t	p
Negativno grupno samopoštovanje	muškarci	521	1,72	,846	-,885	,376
	žene	489	1,77	,816		
Pozitivno grupno samopoštovanje	muškarci	521	4,16	,788	3,692	,001
	žene	490	3,97	,828		
Javno socijalno samopoštovanje	muškarci	519	3,67	,980	-,519	,604
	žene	485	3,71	,941		
Nevažnost grupe za identitet	muškarci	519	3,64	1,204	-4,057	,001
	žene	484	3,99	1,076		

Sudionici u prosjeku imaju relativno visoku razinu socijalnog samopoštovanja vezanog uz pripadnost vlastitoj naciji. Rezultati pokazuju da muški sudionici u prosjeku postižu nešto više vrijednosti na subskali pozitivnoga socijalnog samopoštovanja od ženskih, dok nema razlike na subskali negativnoga socijalnog samopoštovanja, na kojoj su prosječni rezultati vrlo niski kod sudionika obaju spolova. Također su dobivene niže prosječne vrijednosti na subskali nevažnosti grupe za identitet kod muškaraca nego kod žena, što znači da je muškarcima nacionalna grupa nešto važniji element vlastitog identiteta nego ženama. Ta razlika nije sasvim očekivana i vjerojatno je posljedica odabira nacionalne grupe kao one na koju se samopoštovanje odnosi. Budući da je nacionalna grupa važnija muškarcima nego ženama za samopoimanje (što potvrđuju i dobivene razlike na subskali nevažnosti za identitet između muškaraca i žena), taj nalaz potvrđuje da je za razumijevanje socijalnog samopoštovanja ključna važnost članstva u grupi, a ne rodne razlike. No sve navedene razlike zapravo su vrlo male, iako značajne zbog velikog broja sudionika. I muškarci i žene pokazuju podjednako visoko javno socijalno samopoštovanje, odnosno možemo reći da smatraju kako drugi njihovu grupu vide u umjereno pozitivnom svjetlu.

Provjerili smo i postojanje razlike s obzirom na dob sudionika. Rezultati su navedeni u Tablici 6.

Tablica 6: Prosječne vrijednosti djece i odraslih na subskalama pozitivnog i negativnog socijalnog samopoštovanja, javnoga socijalnog samopoštovanja i nevažnosti grupe za identitet te dobne razlike na njima

		N	M	SD	t	p																														
Negativno socijalno samopoštovanje	djeca	439	1,72	,791	-,996	,319																														
	odrasli	567	1,77	,862			Pozitivno socijalno samopoštovanje	djeca	439	4,14	,759	2,589	,010	odrasli	572	4,01	,848	Javno socijalno samopoštovanje	djeca	439	3,63	,984	-1,986	,047	odrasli	565	3,75	,940	Nevažnost grupe za identitet	djeca	432	3,59	1,181	-4,461	,001	odrasli
Pozitivno socijalno samopoštovanje	djeca	439	4,14	,759	2,589	,010																														
	odrasli	572	4,01	,848			Javno socijalno samopoštovanje	djeca	439	3,63	,984	-1,986	,047	odrasli	565	3,75	,940	Nevažnost grupe za identitet	djeca	432	3,59	1,181	-4,461	,001	odrasli	571	3,92	1,111								
Javno socijalno samopoštovanje	djeca	439	3,63	,984	-1,986	,047																														
	odrasli	565	3,75	,940			Nevažnost grupe za identitet	djeca	432	3,59	1,181	-4,461	,001	odrasli	571	3,92	1,111																			
Nevažnost grupe za identitet	djeca	432	3,59	1,181	-4,461	,001																														
	odrasli	571	3,92	1,111																																

Rezultati pokazuju da je u Vukovaru nacionalna grupa nešto važnija za identitet djeci nego odraslima. Nadalje, odrasli imaju nešto više javno socijalno samopoštovanje od svoje djece, odnosno skloniji su pozitivnije procijeniti kako drugi ljudi vide njihovu grupu nego što to čine djeca. No valja dodati kako je dodatna provjera pokazala da taj nalaz vrijedi samo za pripadnike većinske skupine, dok kod manjinske skupine ta razlika nije dobivena. Moguće je da djeca iz obje skupine zbog segregiranog školovanja (u dobi kad je školovanje najvažniji aspekt njihove svakodnevice) dobivaju jasnu poruku da pripadnici druge grupe u njihovu najužem okruženju ne vide njihovu grupu u najboljem svjetlu, dok odrasli tu procjenu prave na razini cijelog društva u kojem žive te tu pripadnici većinske skupine imaju više javno socijalno samopoštovanje od pripadnika manjinske skupine. Također su dobivene više vrijednosti pozitivnoga socijalnog samopoštovanja u djece nego u odraslih, dok na subskali negativnoga socijalnog samopoštovanja nema dobrih razlika. Vjerujemo da su te razlike odraz specifične sredine u kojoj je istraživanje provedeno. Naime moguće objašnjenje za više pozitivno socijalno samopoštovanje djece jest da su grupe općenito djeci važnije za doživljavanje sebe nego odraslima i da djeca vlastitu nacionalnu grupu vide pozitivnije nego svoji roditelji s obzirom na to da ne razumiju političku situaciju okruženja u kojem žive i promatraju stvari pojednostavljeno, kroz prizmu grupe kojoj pripadaju i koja im je važna. S druge strane, roditelji vukovarske djece nezadovoljni su okruženjem u kojem njihova djeca odrastaju, razočarani su situacijom u Vukovaru nakon rata i dio njih osjeća se iznevjerenima od vlastite nacije, što su jasno iznosili u provedenim intervjuima i na roditeljskim sastancima (Ajduković, 2003). Sve to moglo je pridonijeti tome da je njihovo socijalno samopoštovanje ipak nešto niže od onog njihove djece.

Kako dosadašnja istraživanja upućuju na različit stupanj socijalnog samopoštovanja ovisno o statusu grupe (Luhtanen i Crocker, 1992), provjerili smo i postojanje razlika u izraženosti pojedinih aspekata socijalnog samopoštovanja između većinske i manjinske grupe. Pretpostavili smo da će pripadnici manjinske skupine pokazati nešto niži stupanj javnoga socijalnog samopoštovanja od pripadnika većinske skupine jer njihova grupa nakon rata ima niži status u Hrvatskoj u smislu da veliki dio stanovništva tu grupu povezuje s agresijom na Hrvatsku, te da će razlike u korist većinske grupe biti prisutne i na drugim subskalama socijalnog samopoštovanja. Dobiveni rezultati (Tablica 7) potvrđuju naše pretpostavke uz jednu iznimku. Naime nije dobivena razlika u izraženosti negativnoga socijalnog samopoštovanja – ni većinska ni manjinska grupa nisu se u prosjeku slagale s tvrdnjama koje upućuju na negativni socijalni identitet (vidi Tablicu 7). Taj nam nalaz potvrđuje važnost grupa za njene članove – pripadnici većinske i manjinske grupe razlikuju se po tome koliko pozitivno doživljavaju svoju grupu, no ni jedni ni drugi ne slažu se s tvrdnjama koje sugeriraju da je njihov narod loš ili bezvrijedan.

Tablica 7: Prosječne vrijednosti manjinske i većinske grupe na subskalama pozitivnog i negativnog socijalnog samopoštovanja, javnoga socijalnog samopoštovanja i nevažnosti grupe za identitet te značajnost razlika

		N	M	SD	t	p
Negativno socijalno samopoštovanje	većina	459	1,76	,829	,343	,732
	manjina	551	1,74	,835		
Pozitivno socijalno samopoštovanje	većina	460	4,15	,746	2,995	,003
	manjina	551	3,99	,859		
Javno socijalno samopoštovanje	većina	458	3,92	,856	6,901	,001
	manjina	546	3,51	1,004		
Nevažnost grupe za identitet	većina	460	2,08	1,084	3,607	,001
	manjina	543	2,34	1,196		

U svrhu utvrđivanja valjanosti provjerili smo i u kakvu je odnosu rezultat na Skali socijalnog samopoštovanja sa srodnim konstruktima, i to zasebno za pripadnike većinske i manjinske skupine kako bismo mogli usporediti obrazac odnosa među varijablama. Rezultati su navedeni u Tablici 8.

Tablica 8: Korelacije subskala Skale socijalnog samopoštovanja s nacionalnim identitetom, te procjenom vlastite i vanjske grupe i pristranosti prema vlastitoj grupi za obje nacionalne skupine

Subskale socijalnog samopoštovanja	Nacionalni identitet	Procjena vlastite grupe	Procjena vanjske grupe	Pristranost prema vl. grupi
Pozitivno socijalno samopoštovanje	,58** <i>,59**</i>	,24** <i>,19**</i>	-,33** <i>-,10**</i>	,35** <i>,21**</i>
Negativno socijalno samopoštovanje	-,32** <i>-,28**</i>	-,22** <i>-,14**</i>	,14** <i>,05</i>	-,22** <i>-,14**</i>
Javno socijalno samopoštovanje	,29** <i>,19**</i>	,21** <i>,14**</i>	-,09 <i>,03</i>	,17** <i>,09</i>
Važnost grupe za identitet	,19** <i>,29**</i>	,01 <i>,07</i>	-,17** <i>-,17**</i>	,13** <i>,17**</i>
Osobno samopoštovanje	,11* <i>,16**</i>	,09 <i>,09</i>	,03 <i>,03</i>	,03 <i>,04</i>

NB: masno otisnute vrijednosti dobivene su na uzorku Hrvata, a one otisnute kurzivom na uzorku Srba. (= ,05; ** = ,01)*

Struktura povezanosti pojedinih konstrukata slična je kod obje nacionalne grupe. Dobivena umjereno visoka povezanost pozitivnoga socijalnog samopoštovanja s nacionalnim identitetom te relativno niska negativna korelacija negativnoga socijalnog samopoštovanja s nacionalnim identitetom upućuju na zaključak da nije riječ o istom konceptu. Čak i kad Skalu socijalnog samopoštovanja prilagodimo tako da se odnosi na pripadnost nacionalnoj grupi, ona nije mjera nacionalnog identiteta, nego nudi dodatne informacije. Iako se subskale pozitivnog i negativnog socijalnog samopoštovanja sadržajno odnose na grupni, u ovom slučaju nacionalni identitet, dobivena povezanost s nacionalnim identitetom nije jako visoka i ne može se objasniti sadržajnim preklapanjem čestica u skalama nacionalnog identiteta i socijalnog samopoštovanja.

U skladu s očekivanjima i teorijskim pretpostavkama pozitivno socijalno samopoštovanje nisko je i pozitivno povezano s procjenom vlastite grupe. Budući da je riječ o grupi na koju se socijalno samopoštovanje odnosi, ti su rezultati svojevrsna potvrda da je Skala socijalnog samopoštovanja dobra mjera toga konstrukta. Korelacije nisu previsoke jer se socijalno samopoštovanje ne zasniva samo na pozitivnoj procjeni grupe već i na percepciji svakog pojedinca koliko je dobar pripadnik te grupe, koliko mu je ona važna te kako drugi tu grupu vide. Dakle pripadnici obiju nacionalnih skupina koji su zadovoljni vlastitom grupom i smatraju se dobrim članovima te grupe, ujedno nešto lošije procjenjuju pripadnike suprotstavljene grupe, no taj je trend nešto izraženiji za pripadnike većinske skupine.

Rezultat na subskali negativnoga socijalnog samopoštovanja jest negativno nisko povezan s procjenom vanjske grupe, ali samo u slučaju većinske grupe. Za pripadnike većinske nacionalne skupine vrijedi da ukoliko manje cijene vlastitu grupu, utoliko su skloniji pozitivnije procijeniti drugu grupu. Nasuprot tome, kod pripadnika manjinske grupe negativno socijalno samopoštovanje uopće ne korelira s procjenom vanjske grupe. Dakle možemo reći da za pripadnike manjinske grupe izraženost socijalnog samopoštovanja vezanog uz naciju govori jako malo (u slučaju pozitivnoga socijalnog samopoštovanja) ili čak ništa (u slučaju negativnoga socijalnog samopoštovanja) o tome kako će procijeniti većinsku grupu. Vjerujemo da objašnjenje tog nalaza treba potražiti u društveno-političkim okolnostima nakon rata u Hrvatskoj. Naime smatramo kako nakon rata u Hrvatskoj nije poželjno davati negativne procjene većinske grupe (bez obzira na to kako doživljavaju i koliko cijene vlastitu grupu), što posebno vrijedi za Srbe u Vukovaru, gdje je sukob dviju nacionalnih grupa imao razorni učinak na grad i cijelu zajednicu.

Nadalje, dobivena je umjerena pozitivna korelacija pozitivnoga socijalnog samopoštovanja te niska negativna korelacija negativnoga socijalnog samopoštovanja s pristranošću prema vlastitoj grupi (razlika u procjeni vlastite i vanjske grupe).

Taj je nalaz u skladu s teorijskim pretpostavkama. Prema teoriji socijalnog identiteta, pristranost prema vlastitoj grupi jedan je od načina održavanja samopoštovanja jer se time ostvaruje pozitivna različitost vlastite grupe u odnosu na sve ostale. Uz dizanjem vlastite grupe nad drugima, pripisivanjem pozitivnijih karakteristika vlastitoj grupi u odnosu na ostale grupe s kojima je uspoređujemo, povećavamo vrijednost svoje grupe u vlastitim očima, što povećava samopoštovanje temeljeno na pripadnosti toj grupi.

Javno socijalno samopoštovanje, odnosno percepcija toga kako drugi doživljavaju našu nacionalnu grupu, tek nisko korelira s nacionalnim identitetom i pristranosti prema vlastitoj grupi. Očekivano, javno socijalno samopoštovanje nisko pozitivno korelira s osobnom procjenom vlastite grupe, ali uopće nije u korelaciji s procjenom vanjske grupe.

Skala važnosti grupe za identitet nisko korelira s nacionalnim identitetom i vrlo nisko s pristranosti prema vlastitoj grupi. Zanimljivo je da ta skala nisko negativno korelira s procjenama vanjske grupe, dok nije u korelaciji s procjenama vlastite grupe. Dakle što nam je grupa važnija za identitet, to ćemo ostale grupe procijeniti lošije kako bismo ostvarili pozitivan socijalni identitet.

Posebnu smo pozornost posvetili utvrđivanju odnosa osobnog i socijalnog samopoštovanja, kao i prikladnosti primjene mjere socijalnog samopoštovanja u ispitivanju međugrupnih odnosa. Kako se često u istraživanjima upotrebljava Rosenbergova ili neka druga skala osobnog samopoštovanja, željeli smo utvrditi može li Skala socijalnog samopoštovanja ipak ponuditi više informacija i bolje objasniti međugrupne odnose. Stoga smo izračunali korelacije osobnog samopoštovanja sa svim subskalama socijalnog samopoštovanja, kao i s nacionalnim identitetom te pristranosti u korist vlastite grupe.

Javno socijalno samopoštovanje tek nisko korelira s osobnim samopoštovanjem ($r_{\text{Hrvati}} = ,23, p = ,001$; $r_{\text{Srbi}} = ,18, p = ,001$), dok skala važnosti grupe za identitet uopće ne korelira s osobnim samopoštovanjem ni kod jedne nacionalne skupine. No najviše nas zanimaju korelacije osobnog samopoštovanja s pozitivnim i negativnim socijalnim samopoštovanjem jer je tu riječ o dva paralelna konstrukta za koje očekujemo umjerenu pozitivnu povezanost. Ukupni rezultat na subskali pozitivnoga socijalnog samopoštovanja tek nisko pozitivno korelira s Rosenbergovom skalom osobnog samopoštovanja ($r_{\text{Hrvati}} = ,11, p = ,029$; $r_{\text{Srbi}} = ,16, p = ,001$), dok negativno socijalno samopoštovanje visoko negativno korelira s osobnim samopoštovanjem ($r_{\text{Hrvati}} = -,54, p = ,001$; $r_{\text{Srbi}} = -,49, p = ,001$). To pokazuje da, iako su osobno i socijalno samopoštovanje povezani, dijele tek mali postotak zajedničke varijance (samo oko 2% zajedničke varijance ako je posrijedi pozitivno socijalno samopoštovanje, odnosno oko 25% zajedničke varijance ako govorimo o negativnome socijalnom

samopoštovanju). Drugim riječima, nije posrijedi isti konstrukt. Tome u prilog govori i različita struktura povezanosti dviju vrsta samopoštovanja s nacionalnim identitetom i pristranosti prema vlastitoj grupi.

Naime dok je negativno socijalno samopoštovanje u visokoj negativnoj, a pozitivno socijalno samopoštovanje u niskoj, ali značajnoj korelaciji s pristranosti prema vlastitoj grupi, osobno samopoštovanje uopće ne korelira s grupnom pristranosti. Kako je pristranost prema vlastitoj grupi dobro poznata i dokumentirana pojava u međugrupnim situacijama, taj nalaz jasno sugerira da nije opravdano primjenjivati skalu osobnog samopoštovanja u međugrupnom kontekstu, kako čini veliki broj autora, već je nužna mjera socijalnog samopoštovanja. To potvrđuje i značajno niža korelacija osobnog samopoštovanja, u odnosu na negativno i posebno u odnosu na pozitivno socijalno samopoštovanje, s razinom nacionalnog identiteta. Razina osobnog samopoštovanja tek blago pozitivno korelira s nacionalnim identitetom.

Smatramo da dobiveni rezultati potvrđuju konstruktnu i kriterijsku valjanost Skale socijalnog samopoštovanja te da dobivene četiri subskele mogu predstavljati značajan doprinos u znanstvenim istraživanjima socijalnog identiteta u Hrvatskoj.

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Vrijednosti pouzdanosti i valjanosti dobivene u dva provedena istraživanja sugeriraju da Skala socijalnog samopoštovanja može biti korisno sredstvo za istraživanja i u Hrvatskoj. Iako dobiveno 4-faktorsko rješenje ne odgovara sasvim strukturi koju predlažu autorice skale, smatramo da ona ima stabilnu faktorsku strukturu potvrđenu na dva različita uzorka, ali i na poduzorcima odraslih i djece obaju spolova. Nadalje, skala nudi podatak o visini pozitivnog i negativnog socijalnog samopoštovanja vezanog uz određenu grupu, ali i o tome kako osoba doživljava da drugi percipiraju grupu kojoj pripada te koliko je ta grupa uopće važna za njeno samopoimanje. Sve četiri vrste informacija mogu se pokazati potrebnima u objašnjenju grupne pristranosti, međugrupnih predrasuda i diskriminacije, tj. međugrupnih stavova općenito.

Rezultati potvrđuju pretpostavku da je konstrukt socijalnog samopoštovanja povezan s osobnim poštovanjem, ali ipak različit od njega. U skladu s očekivanjima i rezultatima dosadašnjih istraživanja, u provedenom istraživanju socijalno samopoštovanje jače je od osobnoga, povezano s nacionalnim identitetom i pristranošću prema pripadnicima vlastite nacionalne grupe. Stoga bi u istraživanjima koja ispituju grupni identitet trebalo samopoštovanje mjeriti na socijalnoj, tj. grupnoj razini, jer je socijalno samopoštovanje na drugačiji način od osobnoga povezano s ostalim konstruktima važnim u međugrupnim odnosima. Pritom je korisno razmotriti četi-

ri subskele (pozitivnoga i negativnoga socijalnog samopoštovanja, javnog samopoštovanja i važnosti grupe za identitet) koje mjere povezane, ali ipak odvojene konstrukte i mogu omogućiti bolji uvid u procese koji se nalaze u podlozi grupne pristranosti i diskriminacije. Također bi u budućim istraživanjima pozornost trebalo posvetiti provjeri skale socijalnog identiteta na različitim društvenim grupama u Hrvatskoj.

LITERATURA

- AHLERING, Robert (2003). »Collective self-esteem data from four ethnic groups«, *Psychological Reports*, god. 92, br. 2, str. 562–564.
- AJDUKOVIĆ, Dean (ur.) (2003). *Socijalna rekonstrukcija zajednice: psihološki procesi, rješavanje sukoba i socijalna akcija*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- BARRY, Declan T., BERNARD, Matthew J. i BEITEL, Mark (2006). »Gender, sex role ideology, and self-esteem among East Asian immigrants in the United States«, *Journal of Nervous & Mental Disease*, god. 194, br. 9, str. 708–711.
- BRANSCOMBE, Nyla R. i WANN, Daniel L. (1994). »Collective self-esteem consequences of outgroup derogation when a valued social identity is on trial«, *European Journal of Social Psychology*, god. 24, br. 6, str. 641–657.
- BRANSCOMBE, Nyla R., SCHMITT, Michael T. i HARVEY, Richard D. (1999). »Perceiving pervasive discrimination among African Americans: implications for group identification and well-being«, *Journal of Personality and Social Psychology*, god. 77, br. 1, str. 135–149.
- BRECKLER, Steven J., GREENWALD, Anthony G. i WIGGINS, E. C. (1986). »Public, private and collective self-evaluation: measurement of individual differences«, paper presented at the International Research and Exchanges Board (IREX), *Conference on Self and Social Involvement*, Princeton, NJ, April 1986.
- CAIRNS, Ed (1987). *Caught in Crossfire*. Belfast: Appletree Press.
- CASSIDY, Clare (1998). »Identities in Northern Ireland: a multidimensional approach«, *Journal of Social Issues*, god. 54, br. 4, str. 725–740.
- CASSIDY, Clare, O'CONNOR, Rory C., HOWE, Christine i WARDEN, David (2004). »Perceived discrimination and psychological distress: the role of personal and ethnic self-esteem«, *Journal of Counseling Psychology*, god. 51, br. 3, str. 329–339.
- CHEEK, Jonathan M. (1989). »Identity orientations and self-interpretation«, u: David M. Buss i Nancy Cantor (ur.). *Personality Psychology: Recent Trends and Emerging Directions*. New York: Springer-Verlag, str. 275–285.
- CROCKER, Jennifer i LUHTANEN, Riia (1990). »Collective self-esteem and ingroup bias«, *Journal of Personality and Social Psychology*, god. 58, br. 1, str. 60–67.
- CROCKER, Jennifer, LUHTANEN, Riia, BLAINE, Bruce i BROADNAX, Stephanie (1994). »Collective self-esteem and psychological wellbeing among White, Black and Asian college students«, *Personality and Social Psychology Bulletin*, god. 20, br. 5, str. 503–513.
- CROCKER, Jennifer, BLAINE, Bruce i LUHTANEN, Riia (1993). »Prejudice, intergroup behaviour and self-esteem: enhancement and protection motives«, u: Michael A. Hogg i

- Dominic Abrams (ur.). *Group Motivation: Social Psychological Perspectives*. London: Harvester Wheatsheaf, str. 52–67.
- CROSS, Susan E. i MADSON, Laura (1997). »Models of the self: self-construals and gender«, *Psychological Bulletin*, god. 122, br. 1, str. 5–37.
- ČORKALO, Dinka i KAMENOV, Željka (ur.) (1999). *Nacionalni identitet i međunacionalna tolerancija: izvještaj s VIII ljetne psihologijske škole*. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta.
- ETHIER, Kathleen i DEAUX, Kay (1994). »Negotiating social identity when contexts change: maintaining identification and responding to threat«, *Journal of Personality and Social Psychology*, god. 67, br. 2, str. 243–251.
- FOELS, Rob i TOMCHO, Thomas (2005). »Gender, interdependent self-construals, and collective self-esteem: women and men are mostly the same«, *Self and Identity*, god. 4, br. 3, str. 213–225.
- FORGAS, Joseph P. i WILLIAMS, Kipling D. (ur.) (2001). *Social Influence: Direct and Indirect Processes*. Philadelphia: Psychology Press.
- GABRIEL, Shira i GARDNER, Wendi L. (1999). »Are there 'his' and 'hers' types of interdependence? The implications of gender differences in collective versus relational interdependence for affect, behavior, and cognition«, *Journal of Personality and Social Psychology*, god. 77, br. 3, str. 642–655.
- HOGG, Michael i ABRAMS, Dominic (1990). »Social motivation, self-esteem and social identity«, u: Dominic Abrams and Michael A. Hogg (ur.). *Social Identity Theory: Constructive and Critical Advances*. London: John Wiley & Sons, str. 28–47.
- JACKSON, Jay W. i SMITH, Eliot R. (1999). »Conceptualizing social identity: a new framework and evidence for the impact of different dimensions«, *Personality and Social Psychology Bulletin*, god. 25, br. 1, str. 120–135.
- LONG, Karen i SPEARS, Russell (1997). »The self-esteem hypothesis revisited: differentiation and the disaffected«, u: Russell Spears i dr. (ur.). *The Social Psychology of Stereotyping and Group Life*. Oxford: Blackwell, str. 296–317.
- LONG, Karen M., SPEARS, Russell i MANSTEAD, Anthony S. R. (1994). »The influence of personal and collective self-esteem on strategies of social differentiation«, *British Journal of Social Psychology*, god. 33, br. 3, str. 313–329.
- LUHTANEN, Riia i CROCKER, Jennifer (1992). »A collective self-esteem scale: self-evaluation of one's social identity«, *Personality & Social Psychology Bulletin*, god. 18, br. 3, str. 302–318.
- MULLEN, Brian, BROWN, Rupert i SMITH, Colleen (1992). »Ingroup bias as a function of salience, relevance, and status: an integration«, *European Journal of Social Psychology*, god. 22, br. 2, str. 103–122.
- OAKES Penelope J., HASLAM, S. Alex i TURNER, John C. (1994). *Stereotyping and Social Reality*. Oxford: Blackwell.
- PHINNEY, Jean S., CHAVIRA, Victor i TATE, Jerry D. (1993). »The effects of ethnic threat on ethnic self-concept and own-group ratings«, *Journal of Social Psychology*, god. 133, br. 4, str. 469–478.
- PHINNEY, Jean S. (1992). »The multi-group ethnic identity measure: a new scale for use with adolescents and young adults from diverse groups«, *Journal of Adolescent Research*, god. 7, br. 2, str. 156–176.
- ROSENBERG, Morris (1965). *Society and the Adolescent Self-Image*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

- RUTTENBERG, Jonathan, ZEA, Maria Cecilia i SIGELMAN, Carol K. (1996). »Collective identity and intergroup prejudice among Jewish and Arab students in the United States«, *Journal of Social Psychology*, god. 136, br. 2, str. 209–220.
- SATO, Toru i CAMERON, James E. (1999). »The relationship between collective self-esteem and self-construal in Japan and Canada«, *Journal of Social Psychology*, god. 139, br. 4, str. 426–435.
- TAJFEL, Henri i TURNER, John C. (1986). »The social identity theory of inter-group behavior«, u: Stephen Worchel i William G. Austin (ur.). *Psychology of Intergroup Relations*. Chicago: Nelson-Hall, str. 33–47.
- TAJFEL, Henri (1982). *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VERKUYTEN, Maykel i LAY, Clarry (1998). »Ethnic minority identity and psychological well-being: the mediating role of collective self-esteem«, *Journal of Applied Social Psychology*, god. 28, br. 21, str. 1969–1986.
- WORCHEL, Stephen, MORALES, Francisco J., PAEZ, Dario i DESCHAMPS, Jean-Claude (ur.) (1998). *Social Identity: International Perspectives*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- ZHANG, Liwei (2001). »Life satisfaction in Chinese people: the contribution of collective self-esteem«, *Dissertation Abstracts International*, god. 61, br. 8-B, str. 4483.

PRILOG 1

Upute za rekodiranje tvrdnji i formiranje ukupnog rezultata na svakoj subskali socijalnog samopoštovanja

Molimo Vas da uz niže navedene tvrdnje izrazite svoj stupanj slaganja, na taj način da uz svaku od njih zaokružite jedan od brojeva koji imaju sljedeće značenje:

- 1 – izrazito se ne slažem
- 2 – djelomično se ne slažem
- 3 – niti se slažem niti se ne slažem
- 4 – djelomično se slažem
- 5 – izrazito se slažem

1.	Ja sam vrijedan pripadnik svoga naroda.	1	2	3	4	5
2.	Često žalim što pripadam svome narodu.	1	2	3	4	5
3.	Općenito govoreći, drugi moj narod smatraju dobrim.	1	2	3	4	5
4.	To što pripadam svome narodu, ne utječe na to kako se doživljavam.	1	2	3	4	5
5.	Osjećam da nema mnogo toga što bih ja mogao ponuditi svome narodu.	1	2	3	4	5
6.	Pripadnost mome narodu bitno određuje tko sam.	1	2	3	4	5
7.	Sklon sam suradnji s pripadnicima svog naroda.	1	2	3	4	5
8.	Često osjećam da moj narod nije vrijedan truda.	1	2	3	4	5
9.	Općenito, drugi poštuju moj narod.	1	2	3	4	5
10.	Pripadnost mome narodu nije važna za to kako doživljavam sebe kao ličnost.	1	2	3	4	5
11.	Često osjećam da sam beskoristan pripadnik svog naroda.	1	2	3	4	5
12.	Drugi smatraju da je narod kojem pripadam bezvrijedan.	1	2	3	4	5
13.	Općenito, pripadnost mome narodu je važan dio slike koju imam o sebi.	1	2	3	4	5

Uputa: Prije formiranja ukupnog rezultata potrebno je obrnuto kodirati odgovor na tvrdnju 12. Zatim se računa prosječna vrijednost odgovora na tvrdnjama koje se odnose na svaku subskalu:

Pozitivno socijalno samopoštovanje: tvrdnje 1, 6, 7, 13

Negativno socijalno samopoštovanje: tvrdnje 2, 5, 8, 11

Javno socijalno samopoštovanje: tvrdnje 3, 9, 12

Nevažnost grupe za identitet: tvrdnje 4, 10

Margareta JELIĆ

Validation of the Croatian Version of the Social Self-Esteem Scale

SUMMARY

Within the frame of Social Identity Theory (SIT) self-esteem was given a central role in explaining intergroup discrimination. Furthermore, SIT emphasized the difference between personal and social identity and thus tried to avoid explaining group process and intergroup relations in terms of personal characteristics. However, social identity theory hypotheses are largely tested using measures of personal self-esteem due to the lack of social self-esteem measures. The Collective Self-Esteem Scale (CSES) (Luhtanen i Crocker, 1992), has thus been adapted for use in Croatia. The scale measures social identity level based on belonging to the group in focus and has proved to be a useful tool in many studies. The aim of this research was the validation of the Collective Self-esteem Scale. The research was conducted on 1014 citizens of Vukovar and 273 pupils and students from Zagreb and Velika Gorica. Firstly, metric characteristics of the Croatian version of the scale were checked. Secondly, its validity and connections to related constructs were determined. Although the obtained 4-factor solution does not fully meet the structure proposed by the authors of the scale, it has had a stable factor structure on the Croatian sample, confirmed on two different samples. It gives information on the positive and negative social self-esteem level; on how one thinks other perceive his/her group; and how important that group is for one's self-concept. All four types of information proved useful in explanation of the ethnic identity level, ingroup bias and intergroup attitudes in general. Reliability and validity values obtained in two research projects have shown the Collective Self-Esteem Scale's potential as a useful tool when investigating group processes and intergroup relations in Croatia.

KEY WORDS: social identity, social self-esteem, validity

Margareta JELIĆ

Validation de la version croate de l'Échelle de l'estime de soi sociale

RÉSUMÉ

Dans la théorie de l'identité sociale, le construit de l'estime de soi a été revêtu d'un rôle capital dans l'explication de la discrimination intergroupe. Par ailleurs, elle a aussi mis l'accent sur la différence entre l'identité personnelle et l'identité sociale, tentant ainsi d'éviter les explications des processus de groupe et des relations intergroupes en termes de particularités de l'individu. Cependant, dans le cadre de la vérification des hypothèses de cette théorie, à défaut d'instruments de mesure de l'estime de soi sociale, on a eu principalement recours aux instruments de mesure de l'estime de soi individuelle. L'on a dès lors procédé à l'adaptation de l'Échelle de l'estime de soi collective (EESC) (Luhtanen et Crocker, 1992), qui évalue le niveau d'identité sociale, mesuré sur la base du sentiment d'appartenance à un groupe. Ce procédé s'est avéré utile au cours des recherches. L'objectif de la recherche a été de valider l'Échelle de l'estime de soi collective. Elle a été menée sur un échantillon de 1014 citoyens de Vukovar et de 273 élèves et étudiants de Zagreb et de Velika Gorica. Après avoir, dans un premier temps, vérifié les caractéristiques métriques de la version croate de l'échelle, on

a établi sa validité et défini son lien avec des construits analogues. En dépit de l'absence de correspondance totale entre la solution obtenue, déclinée en quatre facteurs, et la structure proposée par les auteurs de l'échelle, l'échelle réalisée sur la base de l'échantillon croate présente une structure factorielle stable, laquelle s'est vue confirmée par deux échantillons distincts. L'échelle en question nous fournit des données relatives au degré d'estime de soi sociale positive et négative, à la manière dont la personne ressent le jugement du groupe qu'elle intègre par d'autres individus et au degré d'importance du groupe par rapport à la conscience de soi. L'ensemble de ces quatre types d'informations s'est révélé utile pour l'explication de l'identité nationale, de la partialité du groupe et, en général, des positions intergroupes. Les valeurs de fiabilité et de validité obtenues lors de la réalisation de deux recherches suggèrent que l'Echelle d'estime de soi collective peut constituer un moyen utile d'étude des processus de groupe et des relations intergroupes en Croatie.

MOTS CLÉS : identité sociale, estime de soi sociale, validité